

HISTORIEN UNDER DEBATT

31/12

DEN DISKUSSION rörande historiens värde som inleddes genom min i huvudsak refererande artikel i onsdags har genom inlägg från flera framstående historiker fått stort intresse. Vad det gällt är ju väsentligen att med precision och under erinran om skilda synpunkter säga saker som de flesta reflekterande människor är ense om, men som i regel förblir vagt tänkta och lika vagt uttalade. Enighet i stort sett tycks alltså föreligga, även om den gemensamma uppfattningen nyanseras på sådant sätt att en genomförd kritik skulle kunna hävda motsättningar av mera principiell art. Under instämmande i det mesta som sagts må det tillåtas mig att såsom inledare sammanfatta och på ett par punkter fullfölja eller göra reservationer mot resonemangen.

Möjligheten av historiska prognoser av större format och framför allt historiefilosofier av typen Hegel—Marx—Spengler—Toynbee har avvisats i samtliga inlägg. Professor Lönnroth framhåller till och med att han själv och många av hans fackkolleger är förvånade över att dylika profetior "diskuterats fullt allvarligt". Det är en glädjande deklaration. Till den måste emellertid fogas påpekandet att åtminstone ett par svenska historiker av erkänd kapacitet givit Toynbee det mest oförbe-

hållsamma erkännande, utan varje kritiskt uttalande mot hela genren, och att utomlands åtskilliga av deras professorskolleger hyllat Toynbee som förnyare av den historiska vetenskapen. Man får också komma ihåg att det ofta varit sådana väldiga och tokiga perspektiv som för lekmännen erbjudit de största lockelserna och de största farorna. De historiker och tänkare som gjort historia är inte främst de försiktiga källkritikerna, utan geniala fantaster som Hobbes och Rousseau, Hegel och Marx. Helt naturligt måste de författare som driver en synpunkt med frenesi och därigenom erbjuder en nyckel till total förståelse av allt verka fängslade; det är galningarna som med sina fakirkonster ur ett frö av sanning frammanar en visshetens och trygghetens oas vilka dominerar politikens idéhistoria. På denna punkt skulle jag särskilt vilja understryka betydelsen av professor Söderlunds reflexioner.

Vad är vi då ense om, positivt sett? Att ett mått av historisk kunskap, ett mått av förnuftig historia är nödvändigt för förnuftigt handlande i nuet. "Historien lär oss att förstå vår egen verklighet, att förstå oss själva", skriver professor Heckscher. En Mowgli ur urskogen, som lär sig tala, men ingenting annat, skulle som politiker vara

ännu omöjligare än samtidens värsta representanter för yrket. Men den historia som här främst kommer i fråga är uppenbarligen samtidshistorien; utan den vet man ju ingenting om själva den miljö i vilket handlandet skall ske. Att känna exempelvis nazismen och kommunismen är nära nog detsamma som att känna dessa rörelser utveckling; den kunskapen ger oss utsikter att någorlunda förutse hur de i framtiden skall bete sig. I jämförelse härmed synes kunskaper om äldre tid, som ger oss förmåga att dra rolliga och belysande paralleller, vara av ytterligt ringa värde — märk väl ur den här anlagda synpunkten. Ty vi är ju ense om att dessa paralleller inte duger till direktiv för handlandet.

Enighet råder väl också om att statistiska metoder kan ge tämligen säkra prognoser inom starkt begränsade områden, till exempel när det gäller befolkningsutveckling och förskjutningar mellan yrkesgrupperna (Heckscher). Det är emellertid här snarast fråga om ett specialproblem en smula vid sidan, och jag vill blott erinra om hur osäkra prognoserna även på detta område kan vara, såsom dr Samuelsson närmare utvecklat.

Viktigare är en annan fråga. Även historiker av den kritiska läggning som haft ordet i debatten synes ofta vara benägna att mera i förbigående och under allmänna reservationer hävda ett värde hos historien som halvt om halvt för oss tillbaka till anspråken på förmåga att göra prognoser av paralleller. I någon mån gäller det, såvitt jag förstår, professor Lönnroths inlägg. Jag skall därför stanna vid ett par springande punkter i detta.

Professor Lönnroth talar om värdet av historisk kunskap för politikerna likaväl som för valmännen och framställer i detta sammanhang några retoriska frågor. "Skulle dessa miljoner som jublade över Münchenuppgörelsen 1938 ha gjort det om de känt till de grova dragen i spelet mellan Preussen—Tyskland, Polen och Ryssland

efter mitten av 1700-talet?

Skulle så många människor ha resignerat inför Hitlers sannolika seger år 1940 om de hade haft erfarenheterna från Napoleoniden aktuella " osv. Lönnroth menar tydligen att varje vettig människa skall svara nej. Tyvärr måste jag oro Lönnroth — eller enligt hans mening försvinna ur kretsen av vettiga — genom att svara ja. Och jag måste gå än längre. Trots kunskaper i historia som är begränsade men inte rimligen kan falla under vad Lönnroth fordrar av alla människor var jag glad över München (utan jubel) av skäl som det skulle bli för långt att deklamera; likaså trodde jag snarast på Hitlers seger (med den största olust och utan resignation). Och jag kan inte finna att jag hade fel. Det synes mig tvärtom orimligt att påstå att de kunskaper varom Lönnroth talar skulle ha givit visshet om att München var ett misstag eller att Hitler måste besegras. En i mycket utmärkt bok som kom ut år 1942 (av Kurt Stechert) gick visserligen ut på att med historiska paralleller visa att Hitlers undergång var säker, men jag ansåg då och anser nu att resonemanget var ohållbart. Det fanns så mycket osäkert i parallellerna, så mycket okänt i de behandlade faktorerna att det hela var fråga om spådom och inte om säkra prognoser.

På ett så oskyldigt sätt som möjligt har Lönnroth här uttryckt ett, enligt min åsikt, ogrundat anspråk. Konsekvensen av tankegången måste bli

att våra historieprofessorer kollegialt eller för olika områden skulle ge för vår politik avgörande prognoser. Ty om professor Lönnroth och hans kolleger 1938 och 1940 kunde tala om hur det skulle gå, måste de väl kunna göra det nu. Det är väl inte bara i efterhand som insikten uppkommer.

Att dylika anspråk inte kan godtas har i flera av inläggen — också, tycks det, i Lönnroths inlägg — på vad man kan kalla teoretiska skäl klarlagts. Det finns också en annan väg att gå. Har våra historiker givit säkra prognoser för framtiden, i den mån de ägnat sig åt denna konst? Nej, tyvärr. Harald Hjärne gav lysande överblickar av läget, men att han inte såg klart i framtiden visar t. ex. hans uppsatser om Ryssland och Finland från början av seklet. Rudolf Kjellén var professionell profet — klar och elegant —, men hans profetior slog fel. ~~Wils Edén hade otur då han talade om den trygga freden 1914.~~ Efter München glädde sig inte bara de jublande miljonerna, utan också en rad svenska statskunnskapare och historiker. Det är onödigt att fortsätta. Charles Seignobos förklarade i en av sina senare skrifter att han spått två gånger — båda gångerna fel — och att han aldrig skulle göra så vidare; det är tryggast för historiker likaväl som för annat folk.

Man behöver inte ens betona osäkerheten i alla paralleller för att komma till den negativa

slutsatsen. Historikerna är ju ständigt oense även om de förflutna händelser som skulle tjäna som utgångspunkt för prognoser. De diskuterar — och vi hoppas de skall fortsätta med det — om varför det blev revolution i Frankrike, varför Napoleon föll, varför franska kriget utbröt, varför Hitler vann makten. Så länge de inte är eniga om sin specialitet — det förflutna — kan man ~~helt rätt~~ inte vänta någon enighet om framtiden.

HERBERT TINGSTEN

(Förutom inledningsartikeln, 27 december, har inlägg i diskussionen varit publicerade den 28, professor Heckscher, den 29, professor Lönnroth och fil. lic. Kurt Samuelsson, den 30, professor Söderlund.)

Dec. 9 l. 1 ul. 4 k.
3 m 1 a
S: a 18